

CRONIER, Marie. Des traductions grecques inédites de traités médicaux arabes. *Translation activity in the late Byzantine world: contexts, authors, and texts.* Ed. Panagiotis Ch. Athanasopoulos. Berlin & Boston: De Gruyter, 2022, (Byzantinisches Archiv, 4), pp. 145-172. Contribution based on the examination of a manuscript kept at the Austrian National Library (ÖNB) (cod. med. gr. 21). It contains exclusively treatises on medicine and pharmacy. Most are anonymous but at least two of them bear an author's name: 'Ubayd Allāh b. Bakhtīshu and Najīb al-Dīn al-Samarqandī.

b. a. Uş. II, 51/2. K. *al-Adwiya al-mufrada*, Br. Mus. Or. 11614, s. Fulton, Br. Mus. Qu. XI, 81.

2. Abu 't-Taiyibs Schüler a. 'l-H. al-Muhtār b. 'Abdūn b. Sa'dūn b. Boṭlān war gleich ihm Christ und praktizierte als Arzt in Baḡdād. Um seinen literarischen Gegner b. Ridwān (No. 4) kennen zu lernen, zog er 439/1047 nach Ägypten, fühlte sich ihm aber nicht gewachsen und ging deshalb über Konstantinopel nach Antiochia, wo er in ein Kloster eintrat und nach 460/1068 starb.

b. a. Uş. I, 241, Wüst. 133, Leclerc I, 489. V. Rosen, Auszüge aus Ya. al-Anṭākī, 038/52 (über seine Eucharistielehre s. G. Graf, Or. Chr. II, 13, 1938, 44/70). 1. *Taqwīm*¹⁾ *aş-sihha*, 40 Tabellen der Makrobiotik, Münch. 821, Paris 2945, 2947,³ Br. Mus. 441, Suppl. 792/3, Bodl. I, 554, II, 180, Neapel, Cat. Ital. 237, No. 96, 2. Tacuini (so) sanitatis, Argentorati 1531. Schachtafeln der Gesundheit, übers. durch Mich. Herr, Strassburg 1532. Darauf beruht die in einer lat. Übers. dem Abulhasen de Bagdad f. Habde zugeschriebene Hygiene, ed. E. Dogne in Boletín de la R. Ac. de Hist. 1892, XVI, s. Renaud, La prétendue Hygiène d'Abulcasís et sa véritable origine, Petrus Nonnus III, Lisboa 1941, fs. 3/4. — 2. *Da'wat al-atibbā'*, Gespräch zwischen dem Verf. und einem 70-jährigen Arzt in Maiyāfariqin über die Medizin und ihre Disziplinen im allgemeinen, verf. 450/1058 (Uş.) Berl. 6282/3, Gotha 1909. — 2. *Tadbīr al-amrād al-'arīda 'ala 'l-aktar bil-aḡḏiya al-ma'lūfa wal-adwiya al-mauḡūda yantaft'u bihā ruhbān al-adyira waman ba'uda min al-madīna*, Gotha 1952,² Gött. 98, Paris 2918,². — 3. *R. fī Sirā ar-raḡīq wataḡlāb al-'abīd*, Anweisung, um Leibesfehler beim Sklavenkauf zu entdecken, Berl. 4979. — 5. *al-Maḡāla fī anna 'l-farrūḡ aḡarru min al-farḡ*, auch u.d.T. *aş-Sā'bada al-aḡlīya*, Nachweis, dass ein junges Huhn mehr Wärme enthalte als andre junge Vögel, Bodl. I, 1264,³. — 6.—8. s. Suppl.

3. Abū Sa'īd (Sa'd) 'Ubaidallāh b. Ḡibrīl b. Boḡtyeşū' aus der bekannten christlichen Arztfamilie

1) s. Thorndike u. Sarton, Isis X 489/93.

(b. a. Uş. I, 125 ff) ein Freund des b. Boṭlān, lebte in Maiyāfariqin und starb in den 50er Jahren des 5. Jahrhs.

b. a. Uş. I, 148, Wüst. 35. 1. K. *al-'Işq marāḏan* Leid. 1332. — 2. K. *al-Ḥawāşş muḡarrab al-manāfi'* Garr. 1065, AS 2943, daraus *Manāfi' al-hayawān* Paris 2782, Br. Mus. Suppl. 778. — 3. *Tadkirat al-hādīr wazād al-musāfir*, Auszug *ar-Raḡda at-tibbiya* Paris 3028,² Esc. 2889,². — 4. s. Suppl.

4. Abu 'l-H. 'A. b. Ridwān b. 'A. b. Ḡa'far 484 al-Miṣrī, in Gize geboren, hatte in Kairo studiert und dort seinen Unterhalt zuerst als Strassenastrolog gesucht. Als Leibarzt des Chalifen al-Ḥākim erwarb er ein grosses Vermögen, verlor es aber wieder durch ein missratenes Adoptivkind. Er starb 460/1068.

Fragment einer Autobiographie Gotha 2035,¹¹⁰, Genua, Bol. ital. degli studii or. 410, ZDMG XXXI 761 (oder Auszug aus b. a. Uş. ? s. Steinschneider, Hebr. Übers. § 203), b. a. Uş. II, 99/105, Wüst. 138, Leclerc I, 525, de Saçy, 'Abdallaṭīf 103, Steinschneider bei Baldi, Vite di matematici arabi, Roma 1874, 45/55. G. Gabrieli, Isis 1924, 500/6. 1. *Kifāyat at-ṭabīb fīmā ṣaḡḡa ladaiya min at-taḡārib*, geht ohne Einleitung die verschiedenen Krankheiten durch und schliesst mit Abhh. über den Puls u. a. diagnostische Mittel, insbes. den Harn, Gotha 1952,¹¹. — 2. K. *al-Uşūl fī 't-tibb*, früher im Esc. s. Morata, al-Andalus II, 273, A. Taimūr, RAAD III, 361, hebr. Übers. Steinschneider § 471. — 3. Beantwortung verschiedener med. Fragen Gotha 2015,¹¹²⁹. — 4. *fīmā yaḡību 'ala 'r-ra'īs al-fādīl min maṣāliḡ badanihī wa'ādāb labībihī waḡaḡramānih*, eb. 3. — 5. Nachweis der Richtigkeit von Galens Ausspruch über die Milch, eb. 5. — 6. Dass jedes Glied durch den ihm entsprechenden Humor ernährt wird, eb. 7. — 7. Über Gerste in med. Hinsicht, eb. 8. — 8. Über Zucker, eb. 11. — 9. Zahl der Fieber, eb. 12. — 10. Perioden der Fieber, eb. 13. — 11. Über Getränke Bodl. I, 941,⁸. — 12. Cmt. zu Galens De arte medendi ad Glauconem, Esc. 2887,³ (frgm.) Noten daraus v. a. Ḡa'far b. Ḥasdāi eb. 803,¹¹. — 13. Cmt. zu Galen über die 3 med. Schulen, eb. 852,¹ (frgm.). — 14. *Şarḡ aş-sinā'a aş-şāḡira liḠālmūs*, Cmt. zu Galens Ars parva eb. 2883, Brussa Haraccizade Tip 43 (Ritter), lat. Haly Ebn Rodan s. Rodoham Aegyptius, Liber Tegni Galeni etc. Venet. 1496;

Brockelmann, Carl. « Geschichte der Arabischen Literatur » I, s. 636-637, 1943 (LEIDEN, E.J. BRILL)

الى الربيع أوصله الى الخليفة ، وخاطبه الخليفة في اشياء فوجده فيها حاد المزاج جيد الجواب ، فقربه وأكرمه وخلع عليه ، ووهب له مالا واستخلصه لخدمته ولم يزل في الخدمة الى أن مات المنصور .
ولجورجس من الكتب كناشه المشهور ، ونقله حنين بن اسحق من السرياني الى العربي .

بختيشوع بن جورجس

ومعنى بختيشوع عبد المسيح ، لان في اللغة السريانية البخت العبد ، ويشوع عيسى عليه السلام .
وكان بختيشوع يلحق بابيه في معرفته بصناعة الطب ومزاواته لاعمالها ، وخدم هرون (١) الرشيد وتميز في ايامه .

قال فثيون الترجمان : لما مرض موسى (٢) الهادي أرسل الى جندي سابور من يحضر له بختيشوع ، فمات قبل قدوم بختيشوع ، وكان من خبره انه جمع الاطباء ، وهم ابو قريش (٣) عيسى ، وعبد الله الطيفوري (٤) ، وداؤد بن سراييون وقال لهم : انتم تأخذون أموالي وجوائزي ، وفي وقت الشدة تتقاعدون بي . فقال له أبو قريش : علينا الاجتهاد والله يهب السلامة . فاغتاظ من هذا فقال له الربيع : قد وُصف لنا ان ينهر صرصر (٥) طبيباً ماهراً يقال له عبد يشوع بن نصر ، فأمر باحضاره وبأن تضرب أعناق الاطباء . فلم يفعل الربيع هذا لعلمه باختلال عقله من شدة المرض ، ولانه كان آمناً منه . ووجه الى صرصر حتى أحضر الرجل ، ولما دخل على موسى قال له : رأيت القارورة ؟ قل : نعم يا أمير المؤمنين ، وما أنا أصنع لك دواء تأخذه ، واذا كان على تسع ساعات تبرأ وتتخلص والهادي قد أمر بأن يدفع اليه عشرة آلاف درهم ليبتاع له بها الدواء ، فأخذها ووجه بها الى بيته ، وأحضر ادوية وجمع الاطباء بالقرب من موضع الخليفة وقال لهم : دقوا حتى يسمع وتسكن نفسه ، فانكم في آخر النهار تتخلصون . وكان كل ساعة يدعو به ويسأله عن الدواء فيقول له : « هوذا تسمع صوت الدق » فيسكت . ولما كان بعد تسع ساعات مات وتخلص الاطباء ؛ وهذا في سنة سبعين ومائة .

قال فثيون : ولما كان في سنة احدى وسبعين ومائة ، مرض هرون الرشيد من صداع لحقه ، فقال

(١) ولد في الري (٧٦٦) وتوفي في طوس (٨٠٩) وهو اعظم الخلفاء العباسيين استوزر البرامكة ثم قتلهم وغلب نقفوروس ملك الروم وحالف شارلمان ملك فرنسا .

(٢) الخليفة العباسي الرابع ولي ابنه جعفر على الرشيد في وراثة العهد فقتل بعد سنة من ملكه « ٧٨٦ » بسعاية الخيزران ام الرشيد . غزا العباسيون آسيا الصغرى على ايامه .

(٣) « ٣ » سيدلاني عرف ما تحمل الخيزران فحظي عندها وخلعت عليه الاموال والهدايا وقد مر ذكره

(٤) « ٤ » مر ذكره والكلام عنه .

(٥) « ٥ » قرينتان ببغداد عليا وسفلى . « ن . ر »

THEOPHILOS OF EDESSA

Theophilos son of Thomas. Thiyūfīl ibn Thūmā. Died in 785, nearly ninety years old. Maronite. Chief astrologer to the third 'Abbāsīd caliph, al-Mahdī (775-785). Translator from Greek into Syriac. He composed a poor translation of Galen's "De tuenda sanitate" (revised later by Hunain ibn Ishāq), a chronology of the world's history, and at least a partial translation of Homer.

H. Suter: Die Mathematiker der Araber (223, 1900). Anton Baumstark: Syrische Litteratur (341, 1922). Max Meyerhof: New Light on Ḥunain (Isis, VIII, 704, 1926).

IBN BAKHTYASHŪ'

Jirjis ibn Jibril ibn Bakhtyashū'.^a In charge of the hospital of Jundī-shāpūr until 765/6, when he was called to Bagdad by al-Mansūr; he returned to Jundī-shāpūr in 769/70 and died in 771. Christian (Nestorian) Persian physician; the earliest known to us of a great medical family (the Bakhtyashū'), which was attached to a long series of 'Abbāsīd caliphs and exerted a deep influence upon Muslim medicine in the eighth and ninth centuries. His arrival at Bagdad, with two pupils, marked the beginning of a great scientific activity. He is said to have been the first, upon the caliph's request, to translate medical works into Arabic.^a See my note on his grandson Jibril (first half of ninth century).

F. Wüstenfeld: Arabische Aerzte (14, 1840). L. Leclerc: Médecine arabe (vol. 1, 96-98, 1876).

AL-BATRĪQ

Abū Yahyā al-Batrīq, died c. 796-806. One of the translators employed by al-Mansūr. He translated into Arabic some of the works of Hippocrates and Galen and, for 'Umar ibn al-Farrukhān, Ptolemy's Quadripartitum.

L. Lerclerc: Médecine arabe (vol. 1, 178, 1876). Suter: Die Mathematiker und Astronomen der Araber (p. 4, 1900).

Other medical translations were made by Ibn al-Muqaffa', q. v., in Section IX below.

MĀDHAVAKARA

Son of Indukara. Flourished at an unknown time in the eighth or ninth century. Hindu physician. Author of treatise called "Rugviniścaya" ("Study of the Diseases) or "Mādhavanidāna" (Nidāna for short.) It deals mainly with pathology and, judging by the number of commentaries, is very popular.

Text—Many Hindu popular editions, but no critical edition.

Extracts translated by M. Vallauri in Giornale della Soc. Asiat. Ital., vol. 26, 253 sq., 1914.

Criticism—Mario Vallauri: Un testo medioevale indiano di medicina (Riv. di storia della scienza, vol. 3, 6-10, 1916. Contains a table of contents of the treatise).

VRINDA

Hindu physician who flourished not long after Mādhavakara, if not at about the same time. It is even probable that Vṛinda and Mādhavakara are but two names of the same person. Author of a medical treatise entitled "Vṛindamā-

^a George son of Gabriel. Bakhtyashū' would mean Jesus's happiness.

^a However, these works are not named and his stay in Bagdad was very short.

SARTON, GEORGE. "Introduction to the History of Science"
I.e., s. 537, 1975 (NEW YORK)

S. noch *al-Hāwī* (XV, 84), wo ar-Rāzī die Bedeutung der Behandlung einer akuten Krankheit durch Ğūrġis hervorhebt.

ĞŪRĠIS

Ğūrġis Ḥannā(?) an-Nisābūrī (wahrscheinlicher: al-Ğundišābūrī) ist in unseren Quellen anscheinend unbekannt. Jedoch scheint er mit ĞŪRĠIS b. ĞIBRĪL nicht identisch zu sein. Sein *Kunnāš* wurde von ŠAHĀRBUḤT b. Māsarġis (s. u. S. 242) kommentiert.

Kunnāš im Kommentar von ŠAHĀRBUḤT b. Māsarġis Mešhed, Riḏā 5111, ṭibb 79 (94ff., 6. Jh. H., vgl. RAAD 24/1949/278; RIMA VI, 330), benutzt von ABŪ SAHL Bišr b. Ya'qūb AS-Siġzī (s. u. S. 325 f.), vgl. Dietrich, *Medicinalia* S. 67.

ḤAŠĪB

ḤAŠĪB, ein christlicher Arzt, lebte in Baġdād. Nach dem Tod von Muḥammad b. Abi l-'Abbās as-Saffāḥ im Jahre 150/767, den er behandelt hatte, wurde er ins Gefängnis geworfen und starb dort. Nach einem Bericht von Ibn Abi Ušaiḃi'a war er ein eifriger Anhänger Galens.

Ibn Abi Ušaiḃi'a I, 148.

IBN AL-LAĠLĀĠ

Ibn al-Laġlāġ war einer der Leibärzte des Kalifen AL-MANŠŪR (136/754–158/775), die ihn bei dessen letzter Pilgerfahrt, in deren Verlauf er starb, begleiteten.

Ibn Abi Ušaiḃi'a I, 152; Ibn al-Qiftī, *Ḥukamā'* 439.

al-Kunnāš, Zitate daraus in *al-Hāwī* I, 264, IV, 11, 24, 59, V, 109, VII, 100–101, 160.

BUḤTĪŠŪ'

Buḥtīšū' b. Ğūrġis wirkte in Ğundišāpūr als Nachfolger seines Vaters. Er wurde später, im Jahre 171/787, nach Baġdād berufen. Man hielt ihn für den besten Arzt seiner Zeit. Sein Todesjahr ist unbekannt. Sehr wahrscheinlich starb er vor 185/801.

Ibn an-Nadīm 296; Ibn Ğulġul 63; Ibn al-Qiftī, *Ḥukamā'* 100–101; Ibn Abi Ušaiḃi'a I, 125–127; Barhebr. 2130–131. – BROCKELMANN, EI, I¹, 626; Graf, *Gesch. chr. ar. Lit.* II, 110; D. SOURDEL, EI, I², 1298.

Ibn Abi Ušaiḃi'a nennt *al-Kunnāš* und das *K. at-Taḏkira*, das er für seinen Sohn ĞIBRĀ'IL geschrieben hatte. Viele Zitate, welche vielleicht auf das *Kunnāš* zurückgehen, sind in *al-Hāwī* erhalten; s. eb. I, 99, 115–116, II, 99, 185, 205, 235, 254, 270, 271, IV, 116, 179, 188, VI, 253, VII, 41, 235, VIII, 59, 157, IX, 127, X, 133, 204, 315, XI, 65–66, 92, 252, XII, 35, 197, XVI, 96, 115, XVII, 26; an einigen Stellen in *al-Hāwī* (II, 111, 146, 155, 202, 207) kommt der Name als „ĪŠŪ'BUḤT" vor.

ĠĀBIR b. ḤAIYĀN

ĠĀBIR wurde bisher weder von den alten noch von den modernen Gelehrten in der Geschichte der arabischen Medizin geführt. Seine medizinische Leistung wird durch seine hervorragende Stellung in der Geschichte der Alchimie in den Schatten gestellt. Seit den zwanziger Jahren unseres Jahrhunderts hat man bemerkt, daß der Alchimist ĠĀBIR die Medizin nicht außerhalb seines wissenschaftlichen Betätigungsfeldes gelassen, ja sogar eine große Anzahl medizinischer Schriften verfaßt hat. Die Überreste dieser Schriften – im Lichte unserer Anschauung von der Authentizität von Ġābirs Corpus betrachtet – lassen klar erkennen, daß wir es auch auf diesem Gebiet mit der gleichen eigenartigen und hervorragenden Persönlichkeit zu tun haben.

Die medizinischen Darlegungen des Ġābir'schen Corpus geben uns die Möglichkeit, außerordentlich wichtige Anhaltspunkte für die rasche Entwicklung der theoretischen Seite der arabischen Medizin im 2./8. Jahrhundert zu finden. In seinen ältesten Schriften werden medizinische Fragen sehr selten und nur als Ergänzung zum behandelten Thema angeschnitten. Im *K. al-Ḥudūd* über die Definitionen der Wissenschaften, das noch zu den frühesten Schriften des ĠĀBIR gehört, wird die Alchimie als wichtigste weltliche Wissenschaft bezeichnet. „Die anderen Disziplinen werden im *k. al-ḥudūd* kaum genannt. Sie dienen ihr nur als Hilfswissenschaften oder sind höchstens in ein ‚analoges Verhältnis' zu ihr gestellt.“¹ In einer anderen Schrift, im Buch vom Übergang aus der Potenz in die Aktion (*K. Iḥrāġ mā fi l-qūwa ıla l-fi'l*), das geraume Zeit später verfaßt worden sein muß, wird die Medizin an die Spitze der Aufzählung gestellt und

¹ KRAUS in: *Isis* 15/1931/11.

Sezgin, Fuad, „Geschichte des Arabischen Schrifttums“ III. c., S. 210–211, 1970 (LEIDEN, E.J. BRILL)

المعتصم قال لما مات سلمويه : سألحتي به ، لانه كان يمسك حياتي ويدبر جسمي : وله من الكتب ...

✽ بخيشوع ✽

ويكنى أبا جبريل ، وهو ابن جبريل ، معروف مشهور متقدم عند الملوك .
خدم الرشيد والأمين والمأمون والمعتصم والوائق والمتوكل ، وكسب بالطب ما لم يكسبه مثله ، وكانت الخلفاء تشق به على أمهات أولادها ، وأخباره مشهورة . وله من الكتب : كتاب التذكرة ، عمله لابنه جبريل

✽ مسيح الدمشقي ✽

وهو أبو الحسن ، ولا يعرف في أمره أكثر من هذا ، وله من الكتب ..

✽ أهرن القس ✽

في صدر الدولة ، وعمل كتابه بالسريانية . ونقله ماسرجيس . وله من الكتب ، كتاب الكناش ، وجعله ثلاثين مقالة وزاد عليها ماسرجيس مقالاتين

✽ ماسرجيس ✽

من الأطباء ، وكان ناقلا من السرياني الى العربي . وله من الكتب : كتاب قوى الاطعمة ومنافعها ومضارها ، كتاب قوى العقاقير ومنافعها ومضارها

✽ سابور بن سهل ✽

صاحب بيمارستان جنديسابور ، وكان فاضلا عالما متقدما . وله من الكتب كتاب الاقرباذين المعمول عليه في البيمارستانات . ودكاكين الصيدية ، كتاب وعشرون بابا ، كتاب قوى الاطعمة ومضارها ومنافعها . توفي سابور بن سهل ، وكان نصرانيا ، يوم الاثنين لتسع بقين من ذي الحجة سنة خمس وخمسين ومائتين

✽ ابن قسطنطين ✽

واسمه عيسى ، ويكنى أبا موسى ، من أفاضل الأطباء . وله من الكتب : كتاب البواسير وعلاجاتها

einen anon. *al-Hindš šahīd k. al-Bāh*. Aber sie sind wohl schon früher bekannt gewesen, denn Abū Tammām *Dīw.* 172, 11 rühmt von einer Frau, dass ihre Eigenschaften nur in einem *k. al-Bāh* vereint zu finden wären.

Als eine fremde Wissenschaft wurde die Medizin auch nach ihrer Einbürgerung im 'Irāq noch lange empfunden; daher zeigte das Publikum noch zu Ġāhiz' Zeiten eine Abneigung gegen muslimische Ärzte, s. *K. al-Buḥalā'* 109, 20. Freilich wird schon dem 8. Imām der 'Aliden a. 'l-H. 'A. b. Mūsā ar-Riḍā (153—203/770—818) eine *R. Mudakhhaba (dahabīya) fi 'l-tibb* zugeschrieben, die er für den Chalifen al-Ma'mūn verfasst haben soll, und in der er über Speisen, Getränke und Arzneimittel handelte, s. S. 177. Neben der auf wissenschaftlicher Erkenntnis beruhenden Therapie behauptete übrigens der Aberglaube auch in der Medizin noch das Feld. So teilt auch das *Firdaus al-ḥikma* 280ff Anweisungen zur Herstellung von Amuletten, und 500 einen Wundsegen mit.

1. Ġirġis b. Ġibrīl b. Boḥtyešū^c 1) ein Mitglied der berühmten Arztfamilie (s. Verf. EI I, 676) war in Gundēšābūr Oberarzt gewesen und wurde 148/765 von dem Chalifen al-Manšūr nach Bagdād berufen, um ihn von einem Magenleiden zu heilen; er starb nach 151/768 in Gundēšābūr.

B. al-Qiftī 10—11, b. a. Uş. I, 132—4. Sein *al-Kunnās* wurde von Hunain b. Ishāq aus dem Syr. übersetzt und von seinem Schüler a. Yazīd *Šahār (Čahār) Boḥt* kommentiert, Meşh. XVI, 26, 79.

1a. Abu'l-H. 'A. b. Sahl Rabban *aṭ-Ṭabarī* war um 192/808 in Marw als Sohn eines christlichen Gelehrten (Rabban) syrischer Herkunft und Muttersprache, geboren und siedelte nach seinem 10. Lebensjahre mit seinem Vater nach Ṭabaristān über. Um 214/830 trat er als Sekretär in die Dienste des Māziyar

1) So spricht den Namen 'A. b. Ġahm (s. S. 79) *Aġāni* IX, 101, 26. Die nestorianische Grundform ist Boḥtišō^c.

Brockelmann, Carl. "Geschichte der Arabischen
Literatur" Supplementband I, 1
S. 414, 1937 (LEIDEN, E.J. BRILL)

243. Cmt. v. Dāniyāl b. Šāya (s. die ar. Augenärzte II, 158, n. 5) *Masāʿil waʿaḡwiba fī ʿilm ṣināʿat al-kuḥl* NO 3576, 2/3. — Eine anon. Bearbeitung udT. *al-Kāfi* Tüb. 135, in Frage u. Antwort eb. 73. — 2. *Manāfiʿ aʿḡāʾ al-ḥayawān* A. Taimūr. RAAD III. 361.

2. Abu'l-Ḥ. al-Muḥtār b. al-Ḥ. b. ʿAbdūn b. Saʿdūn b. *Boḡlān* starb nach 460/1068.

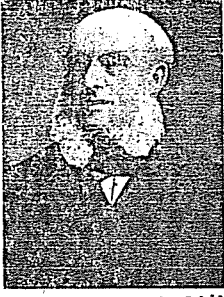
Usāma, ed. Derenbourg, 15, 487/91, b. al-Qiṣṣī 294. Über seine Gedichte s. Cheikho, *Maʿriq* XXIII, 659/64, über seine Reise nach Syrien eb. 764/9. 1. *Taqwīm aṣ-ṣiḥḥa* noch Br. Mus. Or. 5590 (DL 46), Vat. V. 266,2, Neap. 96,2 (Cat. 237). Il Tacuinum Sanitatis della Bibl. Naz. di Parigi in facs. a cura di Elena Berti Tosca, Paris 1937. — 2. *Daʿwat al-aṭibbāʾ*, gewidmet dem Naṣr ad-Daula A. b. Marwān, Fürsten von Maiyāfāriqin und Diyārbekr (401—55/1010—63, b. Ḥall. No. 72), noch Berl. Oct. 1229,3, AS 3626,11, Bairūt 303 (ZDMG 49, 3157), Mōṣul 33, 152,11, ed. Bišāra Zalzal, Alexandria 1901. I. B. Un banquet de médecins arabes au temps de l'Emir N. b. M. d'après un ms. ar. trad. par Mahmoud Sedky Bey, Paris 1931. — Commentar: *Šarḥ muṣkil D. al-a.* v. a. 'l-Ḥ. ʿA. b. Hibatallāh al-Burdī al-Aṭardi al-Arsīdyākī, 12. Jahrh. in Bagdād, Berl. Oct. 1229,2, Gotha 1909,3 (wo der Name entstellt), AS 3626,2, Bairūt 303,2. — 3. *Tadbīr al-amrāḡ al-ʿarīḡa ilḥ = Kunūās al-adyira = Maqāma fī tadbīr al-amrāḡ al-ʿarīḡa ʿala ʿl-akṭar bil-aḡāya al-māʿtūfa wal-adwīya al-mauḡūda yantafiʿ biḥā ruḥbān al-ʿābidīn wal-ʿibāda ad-dīniya*, Hausmittel, bes. für Mönche, Gött. ar. 98, Vat. V. 1451, s. Wüstenfeld, GGA 1840, 84/5. — 4. *R. fī širāʾ ar-raḡiq wataḡlīb al-ʿābid*, s. A. Mez, Ren. 157ff. — 5. *al-Maqāla fī anna ʿl-farrūḡ aḥarru min al-farḥ* noch A. Taimūr, *Ṭibb* 407, Mōṣul 33, 152,16, dagegen eine Schrift v. a. 'l-Ḥ. ʿA. b. Riḡwān (s. No. 4) eb. 17; M. Meyerhof and J. Schacht, The Medico-philosophical Controversy between Ibn Buṭlān and Ibn Riḡwān, a Contribution to the History of Greek Learning among the Arabs, K. 1937, Schacht, ZDMG 90, 526ff. — 6. *Maqāla fī munāḡaḡāt ʿA. b. Riḡwān, sanmāha ʿl-M. al-Miṣriya* Mōṣul 33, 152,18. — 7. Brief an Hilāl b. Muḥassin über seine Erlebnisse auf einer Reise durch Syrien 442/1050, b. al-Qiṣṣī 294ff aus dem *K. ar-Rabiʿ* von Hilāls Sohn M., Yāqūt, GW I, 382/5, übers. v. Guy Le Strange, Palestine under the Muslims (London 1890), 370/4, R. Röhrich, Gesch. d. I. Kreuzzugs, Exkurs IV, S. 242/6. — 8. *Muḥtaṣar Ḡālinūs Rāmpūr* I, 496,227.

3. Abū Saʿid ʿUbaidallāh b. Ġibrīl b. *Boḡtyeṣūʿ* (Baḥṭiṣūʿ), gest. nach 450/1058.

2. *K. al-Ḥawāṣṣ* AS 2943, daraus *Manāfiʿ al-ḥayawān* oder *Naʿt al-ḥayawān wamanāfiʿuh* nach Aristoteles, noch A. Taimūr, RAAD III,

Brockelmann, Carl "Geschichte der
Arabischen Literatur" Supplement
band I. c., s. 555-556, 1937
(LEIDEN, E. J. BRILL)

Alexander BAIN

devirde Tolstov'un eserleri üstüne birçok inceleme yaptı. 1940'ta biten ve 1965'te yayımlanan ikinci kitabı *François Rabelais*, Ortaçağ ve Rönesans halk kültürü meselelerine ayrılmıştır; Bahtin burada, panayır edebiyatıyla ilgili bir teori ortaya koymak ve bir mizah tarihi taslağı vermektedir. 1958'den beri Saransk üniversitesi edebiyat kürsüsünü yönetmekte ve bir edebî türler teorisi üstünde çalışmaktadır. (L)

BAHTİŞÜ, süryani bir ailenin adı. Abbasî halifelerinden bazılarının özel hekimliğini yapmıştır. Aslen Cundisabur'lu olan bu aileden Curcis bin Bahtışu, ülkesinde, hastahane başhekimiydi ve tıbbî eserleriyle ün kazanmıştı. 765'te midesinde hasta olan halife Mansur'u tedavi etmek için Bağdat'a çağırıldı. Başarılı bir tedavi sonunda Halifenin güvenini kazandı ve 769 yılına kadar Bağdat'ta kaldı. Curcis'ten sonra hastahaneenin idaresine oğlu Bahtışu bakiyordu. Halife Mehdi'nin daveti üzerine yeniden Bağdat'a gelerek veliâhî Hadî'yi ağır bir hastalıkla kurtardı. Bundan sonra Cundisabur'a dönen Bahtışu 787'de Harun-ür-Reşid'i tedavi etmek için Bağdat'a geldi ve Halifenin başhekimî oldu. 801'de Bahtışu'nun ölümü üzerine yerini oğlu Cebrail aldı. Harun-ür-Reşid'in gazabına uğrayan Cebrail, onun ölümünden sonra halife olan Emin'in özel hekimliğinde bulundu. Memun'un halifeliği sırasında hapsedilen Cebrail, halifeyi tutulduğu hastalıklan kimse kurtaramayınca hastipen çıkarıldı ve onu tedavi etti. Cebrail'den sonra oğlu Bahtışu halife Memun, Vasık ve Mütevekkil'in özel hekimliklerinde bulundu ve çok itibar gördü. XI. yy.a kadar bu aileden yetişen hekimler şöhratlerini devam ettirdiler ve hükümdar saraylarında itibar görüldü, Bahtışu ailesinin İslâm'da tıbbî ilerlemesine büyük yardımları dokundu. (→ Bibliyo.) [M]

Jacques BAINVILLE

BAHTİYARİ blş. sıf. (fars. *baht*, talih ve *yâr*, yardımcı'dan *bahtiyar*). Umulmayan bir iyiliğe, saadete eren, mutlu, talihli, bahtı ağır: *Evet, artık bahtiyardı; artık günahının işte mükaafatını topluyordu* (H. Z. Uşaklılı). *Memleketin hangi bahtiyar mektebinde hocca olduğunuzu sorabilir miyim?* (R. N. Güntekin). *|| Bahtiyar etmek (eylemek), mutlu kılmak, sevindirmek: — Veli'd'in zevcesini görmek beni bahtiyar edecektir dedi (Vâ-Nû).* *|| Bahtiyar olmak, mesut olmak, sevinmek, saadet duymak: Melek çocuk, baban senin sesinle bahtiyar olur* (Tevfik Fikret).

◆ **Bahtiyarane** zî. Mesut bir halde, bahtiyarcasına.

◆ **Bahtiyarî** i. Mutluluk, bahtiyarlık: *Tesiri-bahtiyarî vuslatla ağlasam* (Cenab Şehabeddin).

◆ **Bahtiyarlık** i. Mutluluk, bahtiyar olma hali: *Ey mübarek Anadolu toprağı / Hani senin bahtiyarlık hukukun?* (M. E. Yurdakul). *Antakya topraklarının bahtiyarlık rüyalarını Perğa lahileri üzerinde görmekten kurtulacağız* (F. R. Atay). [M]

BAHTİYAR (Ebu Mansur İzzüddeve), Büveyhoğulları emirlerinden (942-978). Babası Muizzüddeve'nin ölümü üzerine 967'de tahta geçti. İlk mücadelesi Gazne kumandanlarından Sebüktegin ile oldu. Amcasının oğlu Adudüddeve'nin yardımıyla Sebüktegin'i yendi. 975'te Bağdat'ı ele geçiren Adudüddeve tarafından hapsedildi, ama onun İran'a dönmeye üzerine tahata geçti. 1 Yıl sonra ikinci defa Bahtiyar üzerine yürüten Adudüddeve onun Ahvaz'da yenilgiye uğrattı. Bunun üzerine Suriye'ye giden Bahtiyar burada siyasî faaliyetlere giriştiği için ikinci defa amcasının oğlu tarafından yenildi ve öldürüldü. Zevk ve eğlenceye düşkünlü. (M)

BAHTİYARİLER, 1909 İhtilâlinde İran şahı Muhammed Ali'nin tahttan indirilmesinde rol oynayan kabile (Luristan). Fars ırkıyla akrabalıkları yoktur. Kabile, göçebe ve yarı yerleşik bir halde yaşar. Bahtiyariler, orta boylu, sağlam vücutlu, esmer yüzü, uzun ve kara saçlıdır. Sayıları az olduğu için tarihte önemli bir faaliyetleri göze çarpmaz. (M)

Bahtiyarname, Sindbad adlı hind hikâyesinin İslâm yazarları tarafından meydana getirilmiş şekli. Padişah Azadbaht'ın oğlu bir yol üstünde bırakılır ve haramiler tarafından büyütülür. Yıllar sonra padişah haramileri ve onlarla beraber olan oğlunu yakalar, fakat tanımaz. Onu beğenerek hizmetine

alır ve Bahtiyar adını verir. Vezirler Bahtiyar'ı çekemezler ve çeşitli itirafarla hapsedirirler. On gün süreyle her gün bir vezir Bahtiyar'ı idam ettirmek için padişaha bası yapar. Bahtiyar da hergün duruma uygun bir hikâye anlatarak idamdan kurtulur. Sonunda on birinci gün idam edileceği zaman Bahtiyar'ı büyütümüş idam haramilerin başı padişaha Bahtiyar'ın kendi şehzadesi olduğunu haber verir. Bunun üzerine vezirler idam edilir, Bahtiyar, babasının yerine padişah olur. Bahtiyarname'nin farsça, arapça ve türkçe yazılmış nüshaları vardır. (M)

BAHUR i. (ar. *bahûr*). *Esk. Bk. BUHUR.*

BAHUR sıt. (ar. *bâhûr*). *Esk. Çok sıcak. || i. Fazla sıcaklık. || Yerden yükselen buğu. — Esk. çoğ. Eyyam-ı bahur, ağustos ayında yedi gün süren sıcaklar.* (M)

BAHUSUS blş. sıf. (fars. *ba*, ile ve ar. *hu-sûs*, şekil, keyfiyet'ten *bahusûs*). Özellikle, hususiyile, üstelik: *Fikret'in vefatıyla biz büyük bir sair, büyük bir sanatkar, bahusus pek büyük bir Türk kaybettik* (Cenab Şehabeddin). *Bahusus senin İhsan Bey'le konuştuğunu da duymuştun* (R. N. Güntekin). [M]

BAHUTU'LAR, Ruanda ve Burundi Bantularına verilen ad. (L)

BAHU i. (fr. *bahut*). Uzun ve alçak büfe.

— **ANSIKL.** Batı'da, Ortaçağda, giyeceklerin saklanması için yapılan, kapağı bombe, çoğu zaman deri kaplı tahta sandık veya dolap biçiminde eski tarz mobilya. Bugün, rüstik üslûptaki eski veya modern büfelerin bütün çeşitlerine ve küçük dolaplara bahü adı verilmektedir. (L)

BAİ (Tommaso), italyan bestecisi (Crevalcuore 1650'ye doğr.-Roma 1714). Eserleri: G. Allegri tarafından tamamlanan, 2 korolu ünlü bir *Miserere*, 8 sesli bir başka *Miserere*, dört tane 5 sesli *missa* ve onbeş *motet*. (L)

BAİA veya **BAHİA**, Brezilya'nın Salvador şehrine yanlış olarak verilen ad. (L)

BAİA devleti, Brezilya'nın doğusunda devlet; 563 000 km²; 5 990 600 nüf. Başkenti Salvador (veya Bahia). İklim, kıyıda sıcak ve nemlidir, Todos os Santos körfezi (baia) çevresinde şekerkamışı ve tütün, İlhéus yakınlarında kakao yetiştirilir. Ülkenin iç taraflarında, iklim çok daha az nemlidir, hatâ büyük kuraklıklar olur; hayvancılık yaygındır. Eskiden, iç taraflardaki tepelerde (Serra da Jacobina), altın ve elmas madenleri işletilirdi. Bugün çeşitli madenler aranmaktadır. Salvador yakınında Lobato'da, kaya kristali ve özellikle petrol çıkarılır. Devlet, Sao Francisco'nun doğusundan, merkezi Brezilya sınırlarına kadar uzanır. Portekizlilerin XVI. ve XVII. yy.larda yerleştikleri kıyı bölgesinin büyük nüfus yoğunluğuna karşılık bu bölgenin nüfusu azdır. Sao Francisco'nun düzenlenmesi ve Paulo Afonso çağlayanlarından yararlanılarak hidroelektrik fabrikalar kurulması düşünülmektedir. (L)

BAİAE, *Esk. çoğ. İtalya'da şehir. Campani bölgesinde, Napoli yakınlarında. Sayfiye yeri.* (L)

BAİAI veya **BAİAS** veya **BYAS**, *Esk. çoğ. Lat. Baiaae, Anadolu'da Kilikia bölgesinde, Sinus Issicus'da (İskenderun körfezi) ve Kastabala ile Aleksandria (İskenderun) yolu üzerinde geç. Bugün Hatay ilinin Dört-yol ilçesine bağlı Payas.* (M)

BAİA MARE, macarca Nagybanya, Romanya'da şehir. Maramureş bölgesinin merkezi; macar ve sovyet sınırları yakınında, Someş havzasında; 43 100 nüf. Madencilik bölgesi (kurşun, çinko, bakır, altın). Maden işlenmesi. Kimya sanayii. (L)

BAİAO i. 2/4'lük ölçüde, Brezilya kaynaklı modern bir dans. (L)

BAİARDİ (Ottavio Antonio), italyan arkeologu (Parma 1664-1764). 1747'de Herculanum anıtlarını tasvir etmekle görevlendirildi, Portici'de toplanan anıtlar kataloğunu hazırladı. Basit tek eser *Prodrómo dell'Antichità d'Ercolano*'dur (Ercolano Antikitesine Giriş) (Napoli, 1742-1756), *Herculanum Antikileri* (Napoli, 1757-1792) adlı eserinin ilk ciltlerinin yazılmasına katkıda bulundu. (L)

BAİAS, *Esk. çoğ. Bk. BAİAI.*

BAİA SPRIE, macarca Felsöbanya, Ro-

manyada (Maramureş bölgesi) şehir. Baia Mare'nin doğusunda; 4 000 nüf. Metalürji merkezi (demir-sız madenler). [L]

BAİCALİA i. Akarsu yuvası. Topaç veya kule biçiminde olan kavkısında boyunuzu maddeden helezon şeklinde bir solungac kapağı buluruz. (Baykal gölünde yaşar. Öndensolungaclı, karındanbacaklıların Micromelaniidae familyasından.) [L]

BAİD veya **BAİDE** sıf. (ar. *bud'd*, uzaklık'tan *ba'id*, ba'ide). *Esk. Uzak: Şü hây u hây-ı hayatı ba'id bir denizin / Telâûmun-daki mübhem süruda benzeterek* (Tevfik Fikret).

— **ÇES. DEY.** *Esk. Ba'id düşmek, uzak düşmek, bir yerden uzaklaşmak: Ne gam uçup vatanından ba'id düştümse / Yapar garip kusun aşyanını Allah* (Şinasi). *|| Ba'id-ül-ahd*, geçmiş zaman. *|| Ba'id-ül-gavr*, çok derin; derin bilgisi olan kimse. *|| Ba'id-ül-ihim-lal*, ihtimalden uzak. *|| Aktar-ı baide*, uzak ülkeler. *|| Esfar-ı baide*, açık deniz seferleri. (M)

BAİE-COMEAU, Kanada'da (Québec) kababa. 1937'de Saint-Lawrence'in kuzey kıyısında kuruldu; 8 090 nüf. Outardes ırmağı kıyısında hidroelektrik santral. Kağıt hamuru ve kağıt fabrikası. Alüminyum metalürjisi. (L)

BAİF (Jean Antoine DE), fransız şairi (Venedik 1532-Paris 1589). Lazare de Baif'in evliliği dışı oğlu, Dorat'ın öğrencisi. Pléiade'a katıldı. 1570'te besteci Thibault de Courville ile birlikte bir müzik ve şiir akademisi kurdu. Bu kurum, sonraları Henri III tarafından *Académie du Palais* (Saray Akademisi) haline getirildi. Eserleri: Petrarca'nın etkisinde yazdığı *les Amours de Méline* (Meline'nin Aşkları) [1552], *l'Amour de Francine* (Francine'nin Aşkı) [1555]; Plautus'un *Miles Gloriosus*'ndan uyguladığı *Brave* (Yiğit) [1567] adlı komedi, Martial'ın etkisinde yazdığı *Passe-temps* (Eğlencelik) [1573] ve *Mimes, Enseignements et Proverbes* (Taklitler, Hikmetler ve Atasözleri) [1576]. Baif bu son eserdeki özdeyişli şiirleri ile büyük bir yenilik getirmiştir. Baif'in bilgin yanı sıra, şairliğinden ağır basar. Vezin bakımından başarılı buluşları oldu ve fransız imlâsında fonetik bakımdan reform yapmak istediye de başaramadı. (L)

BAİF (Lazare DE), fransız diplomatı ve hümanisti (La Flèche yakınında Les Pins 1496-Paris 1547). Öğrenimini Roma'da yaptı ve orada Ioannes Laskaris'in yönetiminde Yunanca öğrendi. 1529'da Venedik'e elçi olarak gönderildi, daha sonra resmî bir görevle Almanya'ya gitti. Devrin en büyük bilgileriyle işlişker kurdu, klasik arkeolojiyle ilgilendi. Eserleri: *De re Vestaria* (1526) ve *De re Navali* (1536). Bu ikinci eser hemen hemen üç yüzyıl boyunca önemli bir müraعات kitabı oldu. Baif, Plutarkhos'un *Hayatlar*'ından dördünü çevirdi ve Sophokles'in *Elektra*'sını manzum olarak Fransızca'ya aktardı. (L)

BAİLE ATHA CLİATH, Dublin'in gael dilindeki adı. (L)

BAİLE GOVORA. Bk. GOVORA.

BAİLE HERCULANE, Romanya'da (Banat bölgesi) şehir. Timiş'in yukarı kesiminde. Romatizmaya ve deri hastalıklarına iyi gelen kükürlü sular. (L)

BAİLEN, İspanya'da (Andalucia, Jean c-yaleti) şehir, sierra Morena'nın güneyinde; 11 200 nüf. Kara yolları kavşağı.

— Tar. Temmuz 1808'de Andalucia'ya boyun eğdirmekle görevlendirilen general Dupont, Castilla'ya varmak için kuzeye doğru geri çekilmek zorunda kaldı. Sierra Morena'da Bailen boğazının girişinde 18 000 yorgun askeriyile İspanyollar tarafından kuşatıldı ve askerlerini savaş dışı bırakan bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı; bunlar deniz yoluyla ülkelerine gönderilecekti. Ama Sevilla cuntası antlaşmayı tanımadı ve askerleri Cabrera adasında tutuklandı; birçoğu açlıktan öldü. Bu teslim oluş, kral José'nin Madrid'i boşaltmasına yol açtı. Napolyon'un ilk askeri yenilgisi olarak Avrupa'da büyük yankılar yarattı. İmparator, Dupont'u azlederek 1814'e kadar hapsedti. (L)

BAİLE-SLANIC, Romanya'da şehir; Boğdan'da (Moldavya) [Bacau bölgesi]; 2 000

MEYDAN LARONSSSE . II . c . 1 . s . 74 , 1969 (LISTANBUL)

eyâletindedir ve şimdi daha ziyâde Daryâ-i Nîrîz adı ile bilinir.

Bu mînakada göllerin mevcudiyeti, İskender zamanından beri, mâlûm idi; krş. Strabon, XV, 3, 1.—Arap coğrafyacıları umûmiyetle 5 göl sayarlar. Bunların hangi göller olduğu pek belli değildir; isimleri de muhtelif şekillerde zaptolunmuştur. İştâhrî 'den evvel İbn Hürdâzbeh 53 'te, Bahtegân yahut Cübânân gölüne, isim zikredilmeksizin, ancak bir defa telmihte bulunmuştur. İştâhrî şu isimleri kaydeder: 1. Bahtegân gölü, İştâhr bölgesinde (*kūra*), yazmalarda ekseriya Bacakân şeklinde geçer; 2. Daşt Arzan gölü, Sâbü bölgesinde; 3. Tavvaz gölü, yine Sâbü 'da, Kazarün yakınında, çok değişik şekillerde kaydedilir; 4. Cankân gölü, Şîrâz 'da; 5. Bâsafüya gölü, İştâhr bölgesinde. İştâhrî, Bahtegân gölüne Buhayrat Bacfüz adını da verir. Muḳaddasî şunları zikreder: 1. Bahtegân yahut diğer adı ile Bacakân; 2. Daşt Arzan; 3. Kazarün; 4. Cankân; 5. Başfüya. Nihayet Yâkût 'ta şunlar vardır: 1. Bacakân; 2. Daşt'avzan; 3. Tavvaz; 4. Cavzân; 5. Cankân. Şimdiki haritalarda ise, şöyledir: 1. Nîrîz ismi altında, Bahtegân gölü; 2. Daşt-i Arcan 'da aynı isimde küçük bir göl; 3. Kazarün 'da Daryâça-i Şîrin yahut Famür ismindeki göl; 4. Şîrâz 'da Daryâça-i Mahârlü isminde göl. Sarhadd-i Çahâr Lânga bölgesinde, diğerlerinden daha büyük olup, daha şimâlde bulunan 5. bir gölün adı da Daryâça-i Kâftar ise de, kadim coğrafyacılar bundan bahsetmemişlerdir. Bâsfüya yahut Başfüya, Ḥamd Allâh al-Mustavî 'de ise, Bâsafüya adı daha çok kullanılmakta olup, bu ad Bahtegân gölünün yalnız bir kısmına âittir ve belki de Bacfüz 'un tâ kendisidir. Bu göl, aralarında dar mecralar bulunan bir çok kısımlardan müteşekkil olduğu için, eskiden beri müteaddit isimler almıştır. Genişliği mühim değişikliklere mâruz kaldığı için, bu ayrı kısımların, bâzi devirlerde, tamamen müstakil birer göl teşkil etmiş olması muhtemeldir. Bu sebeptendir ki, gölün şimâl kısmına Bacfüz, Bâsafüya, Cübânân adı verilmiştir; Bahtegân ve Nîrîz, bilhassa ceñup kısmına, delâlet etse gerektir. Şimâl-i şarkî kısmına bugün Narcis gölü de denilir.

Bu göl, hâricce mecrası olmayan bir bölgenin en çukur yerini teşkil eder ki, Kurr yahut Rüd-hâna-i Kâm Fîrüz ile (bugün Pulvâr tesmiye edilen) Faravâb 'in birbirine kavuşmasından hâsıl olan Rüd-hâna-i Band-i Amir 'in suları bu sahaya yayılır. Gölün hemen hiç derinliği yoktur. Sâhilden 500 m. ileride bile su ancak dize kadar çıkar. Bundan dolayı tebâhurat fazla ve su çok tuzludur. Kuraklık zamanında, gölün etrafında tuzların teressübünden husûle gelen bir dâire peyda olur. Bu göl, hidroloji bakımından,

bir dağ gölü sayılmaz; ancak dağ gölleri ile orta İran 'da çok bulunan ve *kavir* denilen geniş tuz çölleri arasında mutavassıt bir tip teşkil eder.

Bibliyografya: İbn Hürdâzbeh (nşr. de Goeje), s. 48, 53; Ḳudâma (nşr. de Goeje), s. 195; al-İştâhrî (nşr. de Goeje), s. 121 v.d.; Muḳaddasî (nşr. de Goeje), s. 455; Yâkût, yk. bk. — B. Lovett, *Surveys on the road from Shiraz to Bam* (JRGs, XLII, 1872, 202 v.d.); H. L. Wells, *Surveying Tours in Southern Persia* (JRGs, N. S., V, 1885, 138 v.dd.; haritası da bu zat tarafından alınmıştır); George N. Curzon, *Persia and the Persian Question* (1872); G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, s. 6, 277 v.dd., 298; ayn. mll., *Mesopotamia and Persia under the Mongols, from the Nuzhat al-ḳulûb of Ḥamd Allâh Mustavî* (Asiatic Society Monographs, V). Haritalar için bk. Mîrzâ Sayyid Ḥasan Şîrâzî, *Map of parts of India and Persia, compiled in the office of the trigonometrical branch, Survey of India, at the request of Col. Ross, Polit. Resident in the Persian Gulf; Map of Persia* (6 pafta), *Simla Drawing Office, Survey of India*. (E. HERZFELD.)

BAHTİŞÜ. [Bk. BAHTİŞÜ.]

BAHTİŞÜ. BAHTİŞÜ. aslen Cundisâbü 'dan gelmiş s ü r y â n î bir hekim âilesinin adıdır. Cürçis b. Bahtîşü', ora hastahanesinin müdürü idi ve daha o zamanda tıbbî te'lîfatı ile şöhret kazanmıştı. 148 (765) 'de, midyesinden hastalanan halife al-Manşür 'u tedavi etmek üzere, Bagdad 'a çağırılmıştı. Muvaffakiyetli bir tedavi neticesinde, halifenin itimadını kazandı ve bu yüzden Bagdad 'da kaldı. Fakat 152 (769) 'de kendisi de hastalandı ve memleketinde ölmek istediği için, halifeden izin aldı. Cürçis, Bagdad 'a dâvet edildiği zaman, hastahânenin idâresini oğlu Bahtîşü 'a bırakmıştı. Halife al-Mahdî zamanında, oğlu al-Hâdî ağır bir hastalığa tutulunca, tekrar Bagdad 'a çağırıldı ve veliahtı tedaviye muvaffak oldu. Fakat veliahtın annesi al-Ḥayzurân, husûsî hekimî Abû Ḳorayş 'ı himâye için, Bahtîşü 'un aleyhinde bulundu. Halife kiskançlığın ilerlemesine mâni olmak maksadı ile Bahtîşü 'u yine Cundisâbü 'a gönderdi. 171 (787) 'de Hârûn şiddetli bir baş ağrısına tutuldu; Bahtîşü 'u tekrar Bagdad 'a getirtti ve baş hekim tâyin etti. Hekim, 185 (801) 'te öldü. 175 (791) 'te Ca'far b. Yaḥyâ al-Barmakî 'yi tedavi ederken, bu zata kendi oğlu Cibrâ'î 'i, husûsî hekim olarak, tavsiye etmişti. Cibrâ'î, Hârûn 'un sevgili bir câriyesini isterik bir felçten kurtarmak suretiyle, halifenin itimadını kazandı ve bunun üzerine 190 (805) 'da onun husûsî hekimliğine getirildi. Fakat Hârûn 'un İran 'da Tûs şehrindeki son has-

مختيشوع (٢٥٦-٠٠ م - ٨٧٠-٠٠ م)

مختيشوع (١) بن جبرئيل بن مختيشوع ابن جرجس : طبيب سرياني الأصل مستعرب . قربه الخلفاء العباسيون ولا سيما المتوكل العباسي ، فعلت مكانته وأثرى حتى كان يضاهى المتوكل في الفرش واللباس . خدم الواثق والمتوكل والمستعين والمهتدي والمعز . وصنف كتاباً في «الحجامة» على طريقة السؤال والجواب . مات ببغداد (٢)

مختيشوع الكبير (١٨٤-٠٠ م - ٨٠٠-٠٠ م)

مختيشوع بن جرجس : طبيب ، سرياني الأصل مستعرب . اشتهر وتقدم عند الخلفاء العباسيين . وهو جد مختيشوع المتقدم ذكره . وهما من بيت علم وفلسفة . خدم هارون الرشيد وتميز في أيامه . له «كناش» مختصر صنفه لابنه جبرئيل (٣)

مختيشوع بن يوحنا (٣٢٩-٠٠ م - ٩٤١-٠٠ م)

مختيشوع بن يوحنا بن مختيشوع : طبيب من أهل بغداد . كان حظياً عند الخلفاء وغيرهم . واختص بخدمة المقتدر بالله ثم

(١) مختيشوع لفظ سرياني معناه عبد المسيح .

(٢) طبقات الأطباء ١: ١٣٨ والطبري ١١: ٥٦ و ٦٠ وفيه أن المتوكل نفاه سنة ٢٤٥ هـ إلى البحرين ، وأثقله بالحديد سنة ٢٤٦ هـ وحبس في المطبق ، بعد أن أمر بضربه مئة وخمسين مفرقة .

(٣) طبقات الأطباء ١: ١٢٦

الراضى بالله . وكان له منهما الإنعام الكثير والإقطاعات من الضياع . وتوفي ببغداد (١)

البخشي = حسن بن عبد الله ١١٩٠

بخيت (الطبيعي) = محمد بخيت ١٣٥٤

بد

البوسعيدي (١٢٢٠-٠٠ م - ١٨٠٥-٠٠ م)

بدر بن أحمد بن سعيد بن أحمد بن محمد البوسعيدي : سلطان مسقط ، من أئمة الإباضية . بوع بعد مقتل أخيه (سلطان ابن أحمد) سنة ١٢١٩ هـ ، ولم يلبث أن ثار عليه أبناء أخيه (سلطان) فقتلوه (٢)

بدر الحمائي (٣١٠-٠٠ م - ٩٢٢-٠٠ م)

بدر بن عبد الله الحمائي : أبو النجم . ويقال له بدر الكبير : قائد تركي الأصل . وكان من أمراء الجيش العباسي . نشأ بمصر ، وكان من غلمان الطولونيين ، وقاد جيش خاروبه لقتال القرامطة في الشام . ثم التحق بمحمد ابن سليمان ، القادم من بغداد لحرب الطولونيين . وخدم الخلفاء العباسيين :

(١) طبقات الأطباء ١: ٢٠٢ وابن الوردي ١:

٢٧٤ وسماه «مختيشوع بن يحيى» ومثله في النجوم الزاهرة ٣: ٢٥٧

(٢) ابن بشر ١: ١٣١ و ١٣٦ ولم يذكره السالمى مؤرخ الإباضية في أبناء «أحمد بن سعيد» أو في من ولي الإمامة ، راجع تحفة الأعيان ٢: ١٦١ وما بعدها .

Bukhtīshū^c

1190- Brockelmann, C., "Bakhtīshū^c," EI², 1: 601-2.

Bakhtiyezū' b. Corcis (v. Takriban 184/800).²⁰⁹
(IDA) EI, I, 1298 / IA, II, 239:

Bakhtiyezūr b. Cēbrāil b. Bahhtiyezū' b. Corcis
(ILT) EI, I, 1298 / IA, II, 239.

- 1 - ^z Corcis b. Cibril b.
Buhtiyezū'^c
GAL, Supp. I, 414.
- 2 - ^z Yuhannā b. Buhtiyezū'^c
GAL, Supp. I, 416.
- 3 - ^z Akā b. Ibrahim b.
Buhtiyezū'^c
GAL, Supp. I, 886.

Not: Bu is kis:
alimmanis.